

แบบแผนในการขับเคลื่อนชุมชนตักวาโดยใช้มัสยิด

Model of Masjids in Mobilization of Taqwa Communities

ชินวัฒน์ แมนเดช* ทวีศักดิ์ พุฒสุชี สามารถ ทองเฟื้อ และสุกรี หลังปู่เต๊ะ

Chinnawat Mandeck* Thaweesak Putsukee Samart Thongfhua and Sukree Langputeh

สาขาการพัฒนาที่ยั่งยืน วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา 90000

Department of Sustainable Development, International Collage, Thaksin University, Songkhla, 90000. Thailand

*Corresponding Author, Email: chinnawat1834@hotmail.com

(Received: July 1, 2017; Revised: August 4, 2017; Accepted: August 10, 2017)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแบบแผน (Model) ของกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนตักวาตามหลักศาสนาอิสลามที่เหมาะสมในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วมโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง 92 คน ใน 3 พื้นที่คือ บ้านบลูกาฮีเล ตำบลบาตง อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส บ้านกาบัง ตำบลตานะปูเต๊ะ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา และบ้านกลาพอ ตำบลเตราะบอน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า การขับเคลื่อนชุมชนตักวาที่สอดคล้องกับชุมชนมุสลิมในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วย 9 ขั้นตอนคือ **หนึ่ง** การทบทวนกระบวนการทัศน์ของผู้นำมัสยิด **สอง** การทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชนมุสลิมภายใต้หลัก “อิบาดะฮ์” (ซุรอผู้นำสี่เสาหลัก) **สาม** การรณรงค์กำหนดกิจกรรมให้เกิดพลวัต การละหมาดร่วม ให้มัสยิดเป็นศูนย์กลางของการเสริมสร้างพลังตักวาของชุมชน **สี่** มัสยิดแสดงบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน **ห้า** การจัดการความรู้โดยใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลาง โดยจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนทั้งทางโลกและทางธรรม **หก** จัดการความสัมพันธ์ตามหลักคำสอนระหว่างมุสลิมกับมุสลิม และระหว่างมุสลิมกับคนต่างศาสนาในลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรม **เจ็ด** จัดการทรัพย์สินเป็นกองทุนของชุมชนโดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง **แปด** มัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและเป็นศูนย์กลางของกระบวนการซุรอ **เก้า** กระบวนการซุรอกำหนดกฎกติกาของหมู่บ้านร่วมกัน

คำสำคัญ : แบบแผน ชุมชนตักวา มัสยิด จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย

Abstract

This qualitative and participatory research is objected to study the model of masjids in mobilization of taqwa communities, being conducted in three selected villages of three southern border provinces of Thailand, namely in Ban Blukaheelae, of Narathiwat; Ban Kasang, of Yala; and Ban Kalapoh, of Pattani. The participants providing information through in-depth interviews totalizes 92 persons in number. Nine consecutive and appropriate steps for mobilizing Islamic Taqwa communities: 1) revisions of paradigm on Taqwa communities; 2) enhancement of collaboration between Muslim leaders under “Ibadah” principle (shura of 4-pillar leaders); 3) campaign for dynamism of collective activities centralized by masjids for reinforcement of community taqwa; 4) activeness of masjids as center of community’s spirit; 5) masjids effectively acting in knowledge management activities both in Islamic spirituality and in social affairs; 6) arrangements of social relations of people between Muslim-Muslim and Muslim-to-people

of other religions in pluralism society's basis; 7) mobilization of community's resources in forms of assets and funds geared by masjids; 8) masjids as community's spirit and locality of shura (mutual dialogue); and 9) the shura constituting community's regulations to be respected by all members.

Keywords: Model Taqwa communities, Masjids, Southern border provinces of Thailand

บทนำ

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ประเทศไทย ประชากรส่วนใหญ่ สืบเชื้อสายชาติพันธุ์มลายู ร้อยละ 79.05 นับถือศาสนาอิสลาม (Powattanasuk, 2013) โดยมีลักษณะที่ตั้งของสังคมและชุมชนในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ (Geo-Politics) ตามวิถีชีวิตและวิถีชุมชนที่มีสภาพแตกต่างกันใน 4 ลักษณะ คือ 1 หมู่บ้านชุมชนเมือง ที่ประชากรอาศัยรวมกันค่อนข้างหนาแน่นภายใต้ความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรมสูงกว่าอัตลักษณ์เฉพาะของความเป็นมลายู 2 หมู่บ้านเชิงทุ่งหรือหมู่บ้านในที่ราบลุ่ม เชื่อมต่อระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชายเขาหรือหมู่บ้านเชิงเขา ความหนาแน่นและความหลากหลายของความเป็นพหุสังคมของประชากรน้อยกว่าชุมชนเมือง แต่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนมลายูภายใต้วิถีอิสลามที่มีความเป็นปึกแผ่นที่สุด 3 หมู่บ้านเชิงเขา เชื่อมต่อกับหมู่บ้านเชิงทุ่งและมักจะเป็นชุมชนเกิดใหม่จากการอพยพของคนจากหมู่บ้านเชิงทุ่งมาตั้งชุมชนเพื่อการบุกเบิกพื้นที่ทำมาหากินในภาคการเกษตร 4 หมู่บ้านชายทะเล ประชากรอยู่ร่วมกันค่อนข้างหนาแน่นตามแนวชายฝั่ง ประกอบอาชีพประมง มีการรักษาวิถีมลายูภายใต้ความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะไว้ได้รองจากหมู่บ้านเชิงทุ่ง (Pattani, 2010) โดยชุมชนทั้ง 4 ลักษณะมีศูนย์รวมจิตใจอยู่ที่มัสยิดประจำหมู่บ้าน

นอกจากนี้ยังมีหลักศรัทธาว่ามัสยิดคือที่รวมของมวลมนุษย์ โดยเป็นองค์กรระดับท้องถิ่นที่เกิดขึ้นโดยประชากรมุสลิมและเพื่อประชากรมุสลิมในท้องถิ่น มัสยิดมีความผูกพันกับมุสลิมตั้งแต่เกิดจนถึงบั้นปลายชีวิต เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมอิสลาม เป็นเอกลักษณ์แห่งเอกภาพขององค์กรอัลลอฮ์ และจากหลักฐานของอัลกุรอานพบว่า มัสยิดจะต้องสถาปนาขึ้นบนรากฐานของการตักวาเท่านั้น (Tahe et al., 2012)

การตักวา คือ การใช้ศรัทธาในการขับเคลื่อนชุมชนภายใต้หลักศาสนา หรือชุมชนศรัทธา โดยกระบวนการพัฒนารูปแบบและแนวคิดของชุมชนศรัทธาจะสามารถนำไปใช้เป็นรูปแบบหรือหมู่บ้านตัวอย่างต้นแบบของการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ วิถีภูมิปัญญา ความเชื่อและความศรัทธาในศาสนา ที่สามารถดำรงอยู่ในความดีงาม ความเอื้ออาทร การเกื้อกูลกัน และกัน ตลอดจนการถ่ายทอดสู่รุ่นต่อรุ่นต่อไป (Bauluang, 2014) ซึ่งในหลักศาสนาอิสลามเชื่อว่า ความดีในชีวิตปัจเจกชนจะต้องแสวงหาเอง โดยการสร้างฐานร่างกายให้ดีแล้วสมองกับความคิดก็จะดี สติปัญญาจะดี (Plan of create health of Thai muslims, 2548) การสร้างชุมชนศรัทธาขึ้นนั้นมีความแตกต่างกันในบริบทแต่ละพื้นที่เนื่องจากการสร้างวาทกรรมในชุมชนก่อนหน้านี้มีความแตกต่างกัน ด้วยกรอบความรู้ความเข้าใจที่แตกต่างกัน ตามแนวคิดของฟูโกต์ (Foucault, 1972) รวมถึงการปลูกฝังอุดมการณ์หลักที่ต่างกันอันนำไปสู่ความไม่สงบ (Helbardt, 2011) แม้การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาลักษณะรักษาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ของกำลังพล กองทัพภาคที่ 4 จะมีความทุ่มเทอยู่ในระดับมาก (Sriphong et al. 2017) แต่กระบวนการสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนใต้ยังต้องการขับเคลื่อนเพื่อให้ประสบความสำเร็จมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นที่จะประมวลความคิด หลักคำสอนทางศาสนา ธรรมชาติของชุมชน มาสร้างรูปแบบเพื่อให้มัสยิดเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนชุมชนตามหลักศาสนาอิสลามที่เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแบบแผน (Model) ของกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนตักวาตามหลักศาสนาอิสลามที่เหมาะสมในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นชุมชนเข้มแข็งภายใต้หลักการพัฒนายั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

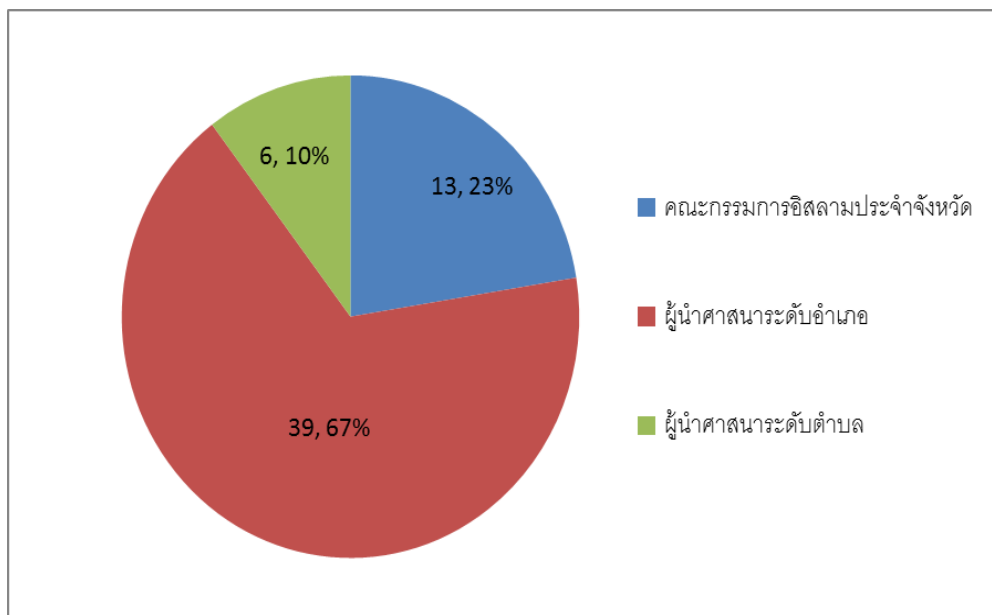
พื้นที่

การเลือกพื้นที่วิจัยใช้การเลือกโดยเจาะจงพื้นที่ คือ เลือกจากหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการ “ชุมชนตักวา” และได้รับการประเมินที่มีผลประเมินแตกต่างกัน ได้แก่ ระดับดีเยี่ยม (ชนะเลิศ) ระดับดี และระดับปานกลาง โดยเลือกเจาะจงมาระดับละ 1 หมู่บ้าน คือ ระดับดีเยี่ยม หมู่บ้านบลูกาฮีเล (มัสยิดอัลฮิลาลียะห์) ตำบลบาตง อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ระดับปานกลาง หมู่บ้านกาสัย (มัสยิดญันนาตุนาอิม) ตำบลตานะปูเต๊ะ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา และหมู่บ้านกลาพอ (มัสยิดตายุลอิสลาม) ตำบลเตราะบอน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

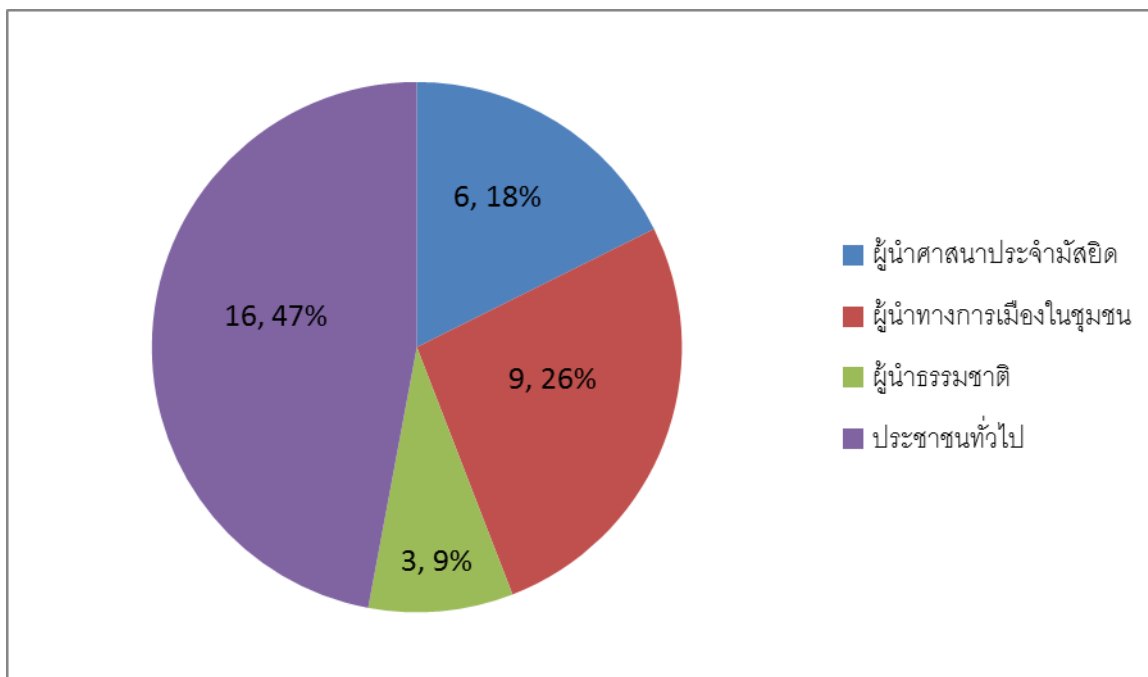
กลุ่มตัวอย่าง

ใช้การเลือกตัวอย่างแบบมีเกณฑ์ (criterion sampling) โดยสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ หมู่บ้านที่ผู้นำได้เข้าร่วมสัมมนาให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนตักวาแล้วกลับมาดำเนินการในชุมชนเป็นเวลา 1 ปี จาก 3 หมู่บ้านข้างต้น โดยเลือกจากประชาชนที่จัดเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้นำศาสนา 2) กลุ่มผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น 3) กลุ่มผู้นำธรรมชาติ และ 4) กลุ่มครัวเรือน โดยดำเนินการเก็บข้อมูล 2 แบบ คือ

1. จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 58 คน จากผู้แทนสำนักจุฬาราชมนตรี คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดทั้ง 4 จังหวัด (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา) ประธานชมรมอิหม่ามระดับอำเภอทุกอำเภอในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวนคนและร้อยละ ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1
2. จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จำนวน 34 คน จากผู้นำมัสยิด ผู้นำการปกครองท้องถิ่น ผู้นำการปกครองท้องที่ ผู้นำธรรมชาติ หัวหน้าครัวเรือนใน 3 ชุมชน จำนวนคนและร้อยละ ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2

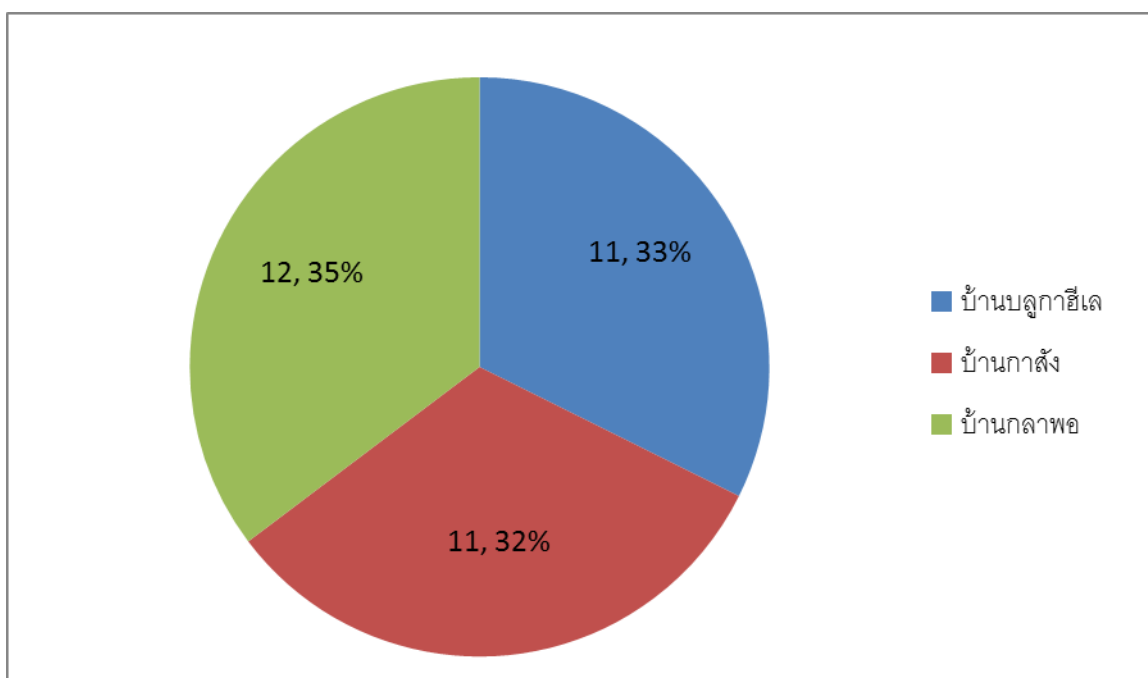

แผนภูมิที่ 1 : จำนวนคนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างในการสนทนากลุ่ม (Focus group)

แผนภูมิที่ 2 จำนวนคนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 34 คน

สำหรับประชากรกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์เชิงลึกจาก 3 หมู่บ้านที่เลือกแบบเจาะจงประกอบด้วยหมู่บ้านบลูกาฮีเล (มัสยิดอัลฮีลาฮียะห์) จำนวน 11 คน หมู่บ้านกาสัง (มัสยิดญันนาตุนาอิม) จำนวน 11 คน และหมู่บ้านกลาพอ (มัสยิดตายุลอิสลาม) จำนวน 12 คน ดังแสดงในแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 จำนวนคนและร้อยละของกลุ่มที่สัมภาษณ์เชิงลึกจำแนกตามหมู่บ้าน

ขั้นตอนการดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ศึกษาแบบแผน (Model) ของกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนตักวาตามหลักศาสนาอิสลามที่เหมาะสมในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นชุมชนเข้มแข็งภายใต้หลักการพัฒนายั่งยืน

ขั้นตอนที่ 2 จากวัตถุประสงค์การวิจัย นำมากำหนดคำถามวิจัย 4 ข้อ เพื่อใช้ในการระดมความเห็นในเวที Focus group และสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย

1. บทบาทมัสยิดในการขับเคลื่อนชุมชนตักวาตามหลักศาสนาอิสลาม ควรเป็นอย่างไร
2. รูปแบบ (Model) ของกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนตักวาที่เหมาะสมตามหลักศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรเป็นอย่างไร
3. การนำตัวแบบของกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนตักวาตามหลักศาสนาอิสลามมาใช้เป็นแนวทางลดปัญหาความรุนแรงตามแนวทางชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรมีวิธีการอย่างไร
4. การทำงานสู่เป้าหมายของผู้นำชุมชนมุสลิมในการขับเคลื่อนชุมชนตักวาตามหลักศาสนาอิสลามภายใต้บทบาทมัสยิด ควรมีกระบวนการอย่างไร

ขั้นตอนที่ 3 จัดเวที Focus group เพื่อระดมความคิดเห็นจากประเด็นคำถาม 4 คำถามตามขั้นตอนที่ 2 (ได้ 4 ขั้นตอน)

ขั้นตอนที่ 4 สัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลในรายละเอียดจากประเด็นคำถาม 4 คำถามตามขั้นตอนที่ 2 (ได้ 5 ขั้นตอน)

ขั้นตอนที่ 5 นำความเห็นที่ได้จากขั้นตอนที่ 3 และ 4 มาจัดทำลำดับขั้นตอนของกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนตักวาตามหลักศาสนาอิสลามที่เหมาะสมในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ 6 นำผลที่ได้จากขั้นตอนที่ 5 เข้าสู่การพิจารณาและขอความเห็นชอบจากชมรมมุสลิมภราดรภาพ (ชมรมผู้นำศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้)

ขั้นตอนที่ 7 นำผลการพิจารณาให้ความเห็นชอบจากชมรมมุสลิมภราดรภาพ เข้าที่ประชุมรับรองของ “สภาอูลามาห์ปัตตานี” ประกอบด้วย ผู้แทนสำนักจุฬาราชมนตรี ประธานกรรมการอิสลาม 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยกเว้นจังหวัดสตูล) นายกสมาคมสถาบันการศึกษาปอเนาะ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประธานชมรมอิหม่ามระดับจังหวัดและระดับอำเภอ 4 จังหวัด (ยกเว้นจังหวัดสตูล) นายกสมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา และประธานชมรมตาดีกา 5 จังหวัด

ขั้นตอนที่ 8 ประกาศใช้แบบแผน (Model) ของกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนตักวาตามหลักศาสนาอิสลามที่เหมาะสมในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ผ่านขั้นตอนที่ 7 แล้ว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลประเภทเอกสาร

1. ข้อมูลเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ได้แก่ บันทึกการประชุมของผู้นำ บันทึกการประชุมของมัสยิด เอกสารคำสั่งที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนชุมชนตักวาของมัสยิด และองค์การทางการเมืองในชุมชน
2. เอกสารชั้นรอง (Primary Sources) ได้แก่ เอกสารรายงานของหมู่บ้านที่เป็นทางการ เอกสารสิ่งพิมพ์จากศูนย์ปฏิบัติการอำเภอ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัด และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึก

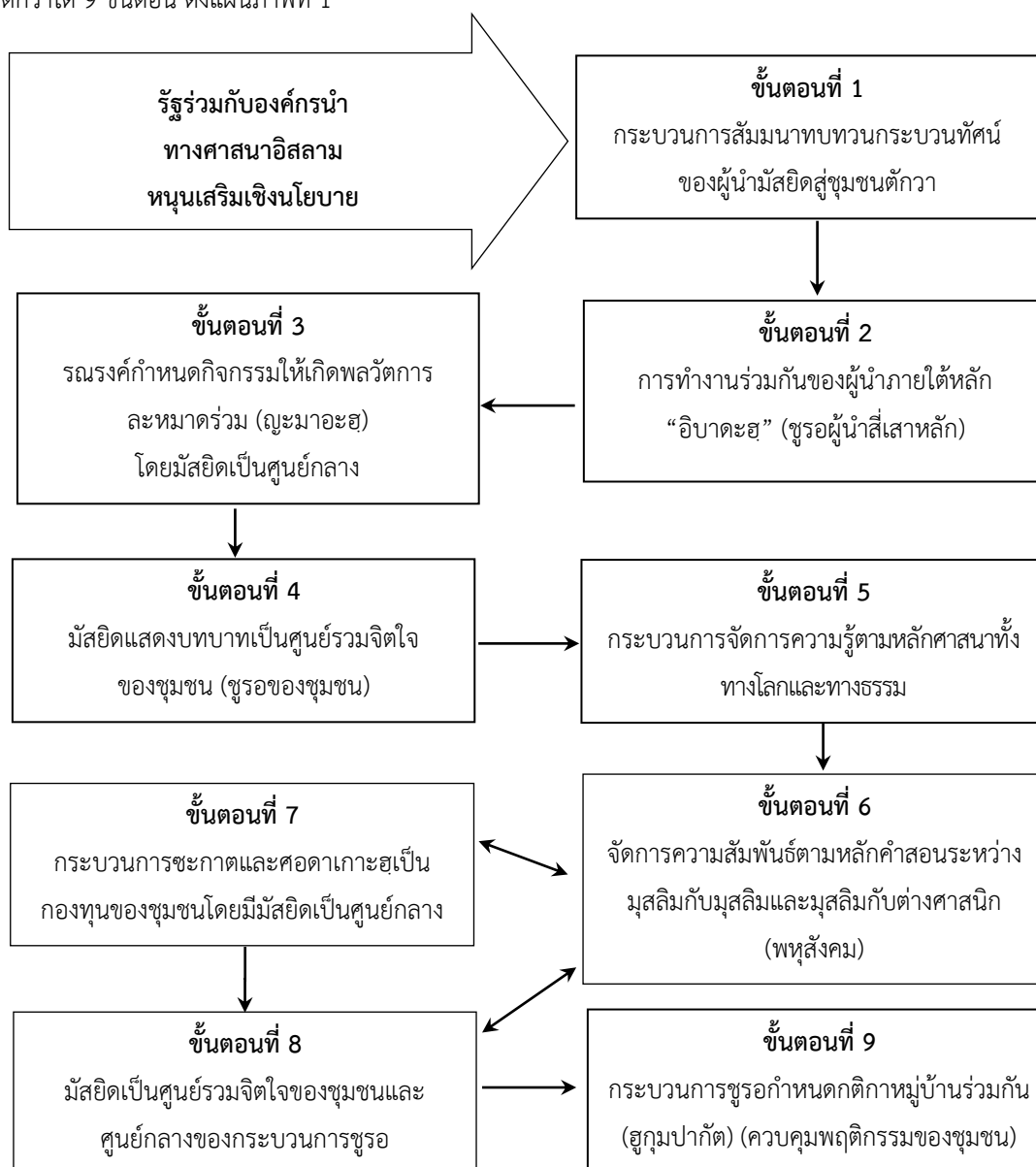
โดยการบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและการบันทึกเสียงทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม แล้วสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อหาความสัมพันธ์ของแบบแผน ขั้นตอน ของการขับเคลื่อนชุมชนตักวาของมัสยิด

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. แบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยวิธีการอธิบายวิเคราะห์ (Explanatory Analysis) โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากทั้ง 3 ส่วนข้างต้น
2. แสดงข้อมูล (Data Display) โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบการพรรณนาความ ทำความเข้าใจกับรายละเอียดและความหมายของข้อมูล และการวิเคราะห์เชื่อมโยง

ผล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างแบบแผน (Model) ของกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนตักวาตามหลักศาสนาอิสลามที่เหมาะสมในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าการขับเคลื่อนกระบวนการทั้งหมดจะต้องขับเคลื่อนโดยผู้นำศาสนา ตั้งแต่ระดับจุฬาราชมนตรี กรรมการอิสลามประจำจังหวัด กรรมการมัสยิดประจำชุมชน ร่วมกับผู้นำทุกกลุ่มในชุมชนมุสลิมภายใต้การหนุนเสริมระดับนโยบายจากรัฐบาลสู่กลไกประชารัฐระดับพื้นที่ โดยสามารถสร้างแบบแผนเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนตักวาได้ 9 ขั้นตอน ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ขั้นตอนกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนตักวาที่สอดคล้องกับชุมชนมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

กระบวนการทำงานสู่เป้าหมาย (Process Step) ทั้ง 9 ขั้นตอนถือเป็นจุดเริ่มต้นที่จะขับเคลื่อนหลัก “ตักวา” ในชุมชน จากการศึกษาพบว่า การร่วมมือกันทำงานของผู้นำในชุมชนมุสลิมทุกกลุ่มจนเกิดเป็นการ “ซุรอผู้นำ” โดยใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลาง ปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนเห็นคุณค่าของผู้นำ เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำกับชาวบ้านในชุมชน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่า การกระตุ้นจิตสำนึกเรื่อง “ตักวา” ให้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้นำถือเป็นแรงขับเคลื่อนที่มีพลังที่ทำให้ผู้นำในชุมชนมุสลิมทุกกลุ่มหันมาให้ความร่วมมือและทำงานร่วมกันภายใต้กระบวนการซุรอผู้นำ โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางเพื่อกำหนดกิจกรรมต่างๆที่นำไปสู่การเกิดพลวัตนำไปสู่พลวัตการขับเคลื่อนชุมชนในมิติต่างๆ ได้อย่างดี และกระบวนการทำงานร่วมกันของผู้นำตามบทบัญญัติแห่งอิสลามและสอดคล้องกับวิถีชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

อภิปรายผล

ขั้นตอนที่ 1 กระบวนการสัมมนาพบทวนกระบวนการทัศน์ของผู้นำมัสยิดสู่ชุมชนตักวาเพื่อกระตุ้นพลังตักวาให้เกิดเป็นแรงจูงใจของผู้นำมัสยิด ให้เกิดความตระหนักรู้ในบทบาทผู้นำในอิสลามและสร้างความเข้าใจที่ตรงกันและมีเป้าหมายร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจากที่ผ่านมาการทำงานของผู้นำจะมุ่งเน้นการทำงานเชิงประเพณี ขาดทักษะในการทำงานเป็นทีม และการทำงานเป็นระบบ และเป็นกิจกรรมที่ผูกโยงกับศาสนา จึงมีความกังวลใจว่าตนเองไม่ใช่ผู้นำ แต่เมื่อผ่านกระบวนการนี้ไปแล้วทำให้ผู้นำมีความมั่นใจมากขึ้น ทำงานเป็นระบบและวางเป้าหมายที่ชัดเจน (Kongpan, 2009) ดังนั้นขั้นตอนที่ 1 จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการในการขับเคลื่อนชุมชนตักวา

ขั้นตอนที่ 2 การทำงานร่วมกันของผู้นำภายใต้หลัก “อิบาดะฮ์” หรือ ซุรอผู้นำสี่เสาหลัก หรือการปรึกษาหารือของผู้นำ 4 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้นำมัสยิด ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำธรรมชาติ เป็นกระบวนการที่จำเป็นเนื่องจากหลักคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอาน ได้กำหนดให้มีการปรึกษาหารือในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ โดยการปรึกษาหารือนั้นจะต้องตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ คือ ต้องมีความตั้งใจที่บริสุทธิ์ เปิดประชุมด้วยคัมภีร์อัลกุรอาน ให้เกียรติต่อข้อเสนอของที่ประชุมแม้ตนเองจะไม่เห็นด้วย ขอบคุณผู้แสดงความคิดเห็นโดยไม่ตำหนิ ใช้กระบวนการปรึกษาหารือจนได้ฉันทามติแทนการอภิปรายโต้ตอบ เมื่อได้ฉันทามติแล้วต้องปิดประชุมด้วยการอ่านอัลกุรอาน (Din-A & Yeewanhkong, 2015) ซึ่งแนวทางซุรอ เป็นกระบวนการส่งเสริมกิจกรรมการกำหนดข้อตกลงร่วมกันทางสังคมที่ยึดโยงอยู่กับข้อกำหนดทางศาสนา ซึ่งเป็นการประดิษฐ์รูปแบบทางสังคมที่มีความลงตัวทั้งทางโลกและทางธรรม

ขั้นตอนที่ 3 ธารรงค์กำหนดการละหมาดร่วม(ญะมาอะฮ์) โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้เพื่อสร้างความสามัคคีในกลุ่มศาสนิกด้วยกัน และการละหมาดร่วมมากกว่า 1 คนขึ้นไปนั้นยังถือว่าเป็นความประเสริฐกว่าละหมาดคนเดียวถึง 27 เท่า (Attuvaiyiree, 2010) ดังนั้นการกำหนดให้มีการละหมาดร่วมกันเป็นจำนวนมาก จึงเป็นแนวทางสร้างความเป็นหนึ่งเดียวเพิ่มความเชื่อมั่น ในการขับเคลื่อนชุมชนตักวาร่วมกันและเป็นการสร้างพลัง “ตักวา” ให้กับชุมชนภายใต้จิตสำนึกของการละหมาดร่วมที่มีสยิดด้วย

ขั้นตอนที่ 4 มัสยิดแสดงบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน หรือซุรอของชุมชน เนื่องจากโดยสภาพแล้วมัสยิดคือศูนย์รวมของคนในชุมชนเพื่อประกอบศาสนกิจ และที่สำคัญ มัสยิดคือบ้านของอัลลอฮ์บนพื้นพิภพที่ซึ่งพระองค์ทรงประทานลงมา (Academic and Promotion Division, 2008) ดังนั้นหากมัสยิดได้แสดงบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชน จึงเป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นและศรัทธาให้แก่คนในชุมชนที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกันภายใต้หลักการปรึกษาหารือร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นขั้นตอนหนุนเสริมจากขั้นตอนที่ 2 โดยใช้ศาสนสถานให้เป็นศูนย์รวมจิตใจที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 กระบวนการจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนที่บัญญัติไว้ในอิสลามทั้งทางโลกและทางธรรมถือเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก พื้นฐานของมุสลิมโดยทั่วไปมีพลัง “ตักวา” อยู่ในจิตใจทุกคนอยู่แล้ว หากแต่พลัง “ตักวา” จะถูกขับออกมาเป็นพลังทางสังคมที่เป็นไปตามหลักคำสอนที่เป็นจริงมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการความรู้เป็นสำคัญ

ดังนั้น ผู้รู้ทางหลักคำสอนของอิสลามในระดับชุมชนจึงมีบทบาทที่สำคัญมากต่อการจัดการความรู้ตามหลักคำสอน หากผู้รู้ในระดับชุมชนไม่มีหรือการจัดการความรู้เกิดข้อผิดพลาดเบี่ยงเบนออกจากความเป็นจริงแล้ว พลัง “ดักว้า” ที่เกิดก็อาจจะเบี่ยงเบนตาม ส่งผลเสียหายร้ายแรงต่อชุมชนและปัจเจกได้อย่างใหญ่หลวงเช่นกัน ดังนั้น ขั้นตอนการจัดการความรู้จึงมีความสำคัญมากที่ทุกส่วนต้องให้ความสำคัญและสนใจติดตามกระบวนการนี้ของชุมชนและต้องพร้อมหนุนเสริมองค์ความรู้ที่ถูกต้องและสนับสนุนผู้รู้ให้แก่ชุมชนทันที

ขั้นตอนที่ 6 จัดการความสัมพันธ์ตามหลักคำสอนระหว่างศาสนิกและต่างศาสนิก กระบวนการนี้เป็นการเสริมสร้าง “พหุสังคม” (Plural society) ที่สอดคล้องกับสภาพการดำรงอยู่จริงในพื้นที่ การจัดการความสัมพันธ์ดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างความเป็นพลเมือง (Citizenship) ที่กระตือรือร้นและตระหนักถึงความสำคัญต่อกิจกรรมส่วนรวมภายในท้องถิ่นตนเอง (Working Committee for Peace Development Network in Border Provinces Areas, n.d.) ซึ่ง การ จัด การ ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะต้องเกิดจากการชู่อร่่วมกันทั้งในขั้นตอนที่ 2 และขั้นตอนที่ 5

ขั้นตอนที่ 7 จัดการทรัพย์สินเป็นกองทุนของชุมชนโดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง กระบวนการนี้มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรร่วมของคนในท้องถิ่นด้วยตนเอง เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในระบบเครือญาติเดียวกันหรือสัมพันธ์กันในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ดังนั้นการจัดการทรัพย์สินเป็นกองทุนของชุมชนจึงเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนภายในระบบเครือญาติเดียวกัน ซึ่งจะมีความมั่นคงมากกว่ากองทุนที่ไม่ได้อยู่ในระบบเครือญาติเดียวกัน ดังที่ประสบความสำเร็จมาแล้วในพื้นที่ ตำบลนองแรต อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี (Ninuan & Choosuk, 2014) ซึ่งกระบวนการนี้จะสัมพันธ์กับกระบวนการในขั้นตอนที่ 6 ที่ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการความสัมพันธ์ในชุมชน

ขั้นตอนที่ 8 มัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและศูนย์กลางของกระบวนการชู่อ กระบวนการนี้เป็นการบูรณาการระหว่างขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนที่ 4 และขั้นตอนที่ 5 เข้าด้วยกัน เพื่อเป็นการขับเคลื่อนบทบาทของมัสยิดในฐานะเป็นศูนย์รวมจิตใจให้มีความโดดเด่นมากขึ้นจนกลายเป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการแบบชู่อร่่วมซึ่งเป็นเป้าหมายของการวิจัยในครั้งนี้ที่ต้องการดึงบทบาทของมัสยิดที่เคยเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนแต่ครั้งอดีตให้กลับคืนมา ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชนบทไทยที่ผู้พันอยู่กับศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่น โดยถือว่าการทำความดีคือการทำบุญด้วย (Masae, 2014) โดยในขั้นตอนนี้จะมีความสัมพันธ์กับขั้นตอนที่ 6 และขั้นตอนที่ 7

ขั้นตอนที่ 9 กระบวนการชู่อกำหนดกติกาหมู่บ้านร่วมกัน (ฮุกุมปากัด) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดของกระบวนการวิจัย โดยจากการเก็บข้อมูลการวิจัยพบว่า การที่ขั้นตอนนี้จะประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องผ่านกระบวนการของชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 ถึง ขั้นตอนที่ 8 ซึ่งเป็นขั้นตอนของการสั่งสมและเสริมสร้างความเข้าใจมาก่อนที่จะกำหนดกติกาหมู่บ้านร่วมกัน แต่หากกระบวนการชุมชนขาดซึ่งขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งใน 8 ขั้นตอนข้างต้น จะทำให้กระบวนการในขั้นตอนที่ 9 ขาดความน่าเชื่อถือและขาดความยั่งยืนในการนำไปสู่การปฏิบัติ แต่เมื่อขั้นตอนได้ดำเนินการมาโดยสมบูรณ์แล้ว กติกาหมู่บ้านที่กำหนดขึ้นจะมีความศักดิ์สิทธิ์ และการยอมรับของคนในชุมชน เช่น กระบวนการฮุกุมปากัด ประสบความสำเร็จในการป้องปรามการติดยาเสพติดของเยาวชนในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา (Pattanasattayavong et al., 2001) ซึ่งถือว่า กติกา หรือ ฮุกุมปากัด เป็นกฎหมายชุมชนที่ออกโดยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนจากทุกภาคส่วน โดยมีหลักศรัทธาทางศาสนาเป็นต้นทุนตลอดกระบวนการในการดำเนินงานตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 ถึง ขั้นตอนที่ 9

แบบแผนทั้ง 9 ขั้นตอน มีความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม ที่มุ่งเน้นความร่วมมือในการแสวงหาแนวทางร่วมกัน โดยมีต้นทุนที่เข้มแข็งชุมชนคือ ผู้นำที่ได้รับการศึกษาในระดับปริญญา เช่น หมู่บ้านบลูกาฮีเล ที่เป็นต้นแบบเลิกการขับเคลื่อนชุมชนดักวานันพบว่า อิหม่ามประจำมัสยิด สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท จากต่างประเทศ และบ้านกาสัง บ้านกลาพอ อิหม่ามสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี ดังนั้นจึงเป็นได้ว่า การได้รับการศึกษาของผู้นำศาสนาเป็นต้นทุนที่สำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนดักว้า

สรุป

รูปแบบสำหรับมัสยิดในการขับเคลื่อนชุมชนตักวา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พื้นที่เป้าหมาย 3 หมู่บ้าน คือ บ้านบลูกาฮีเล ตำบลบาตง อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส บ้านกาบัง ตำบลตานะปูเต๊ะ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา และบ้านกลาพอ ตำบลเตราะบอน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า บทบาทมัสยิดในการขับเคลื่อนชุมชนตักวาตามความคิดเห็นของกลุ่มผู้นำลักษณะต่างๆ ในชุมชน พบว่ามี 9 ขั้นตอน คือ หนึ่ง การทบทวนกระบวนการทัศน์ของผู้นำมัสยิด สอง การทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชนมุสลิมภายใต้หลัก “อิมาดะฮ์” (ครูผู้นำสี่เสาหลัก) สาม การรณรงค์กำหนดกิจกรรมให้เกิดพลวัต การละหมาดร่วม ให้มัสยิดเป็นศูนย์กลางของการเสริมสร้างพลังตักวาของชุมชน สี่ มัสยิดแสดงบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ห้า การจัดการความรู้โดยใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลาง โดยจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนทั้งทางโลกและทางธรรม หก จัดการความสัมพันธ์ตามหลักคำสอนระหว่างมุสลิมกับมุสลิม และระหว่างมุสลิมกับคนต่างศาสนา ในลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรม เจ็ด จัดการทรัพยากรเป็นกองทุนของชุมชนโดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง แปด มัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและเป็นศูนย์กลางของกระบวนการชুরอ แก้ว กระบวนการชুরอกำหนดกฎกติกาของหมู่บ้านร่วมกัน

การกำหนดกติกาหมู่บ้าน หรือ กฎหมายชุมชนร่วมกัน โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางจะประสบความสำเร็จ ได้รับการยอมรับ และนำไปปฏิบัติจนเกิดผลได้นั้น ผลการศึกษาพบว่าจะต้องดำเนินการตามกระบวนการให้ครบถ้วนตามลำดับขั้นทั้ง 9 ขั้นตอน จึงจะเกิดความยั่งยืนของความสงบสุขในชุมชนภายใต้ความหมายของ “ชุมชนตักวา”

เอกสารอ้างอิง

- Academic and Promotion Division. (2008). *Roles of Islamic Masjids*. Songkhla: Social Support and Development Foundation. (in Thai)
- Attuvaiyiree, A. (2010). *Jamahaad Praying*. Bangkok: Islamhouse.com (in Thai)
- Bauluang, A. (2014). *Promotion in Roles of Civil Societies for Alleviation of Poverty (Taqwa Communities Network in Border provinces)*. Bangkok: ACTIONAID OrganizationThailand. and ChumchonThai Foundation. (in Thai)
- Din-A, A. & Yeewangkong, A. (2015). *Lessons Learnt from Community's Mobilization Through Dialogue Process (Shura Process)*. Songkhla: Thai-health Foundation. (in Thai)
- Foucault, M. (1972). *The Archeology of Knowledge*. New york: Pantheon Books.
- Helbardt, S. (2011). *Deeiphereing Southern Thailand's Violence: Organization and Insurgent Practices of BRN-Coordinate*. Germany: University of Passau.
- Kongpan, S. (2009). *Community of Faith "Kampong Taqwa" as the Path for Solutions of Problems in Southern Border Provinces*. Pattani: Kompong-Taqwa Community Network. (in Thai)
- Masae, A. (2014). *Community Role in Moral Development in Thai Rural Societies*. Research Report. Bangkok: NIDA. (in Thai)
- Ninuan, V. & Choosuk, C. (2014). Social Capital and the Community Strengths in Nong-rad Subdistrict Yaring District, Pattani Province. *Journal of Humanity and Social Sciences, Mahasarakarm University*, 33(5), 110-121. (in Thai)
- Pattanasattayavong, U., Bantip, K., Asnangkornchai, S. & Pantusana, C. (2001). *People's Perception Towards Operation for Protection and Drugs Addicts Control in Chana district, of Songkhla province*. Research report. Songkhla: Faculty of Doctor, Prince of Songkhla University. (in Thai)

- Pattani, B. (2010). *Away from the Mountains to Join with People*. Yala: Division Director of the Internal Security Operations Command Region 4. (in Thai)
- Plan of create health of Thai muslims. (2005). Khutbah for Health. Bangkok : Faculty of Economics, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Powattanasuk, V. (2013). *Role of Southern Border Provinces for Visiting Mission and Religious Exchange of Foreign OIC Leaders in Southern Border Provinces in 2006-2012*. Independent Study Report. Bangkok : Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Thailand. (in Thai)
- Sriphong, C., Arakkunakorn, S., Maneenin, P. & Kamphaengdee, S. (2017). Job Involvement in the Problem Solving and Security Operations in the Southern Border Provinces of the Fourth Royal Thai Army Personnel. *Journal of Yala Rajabhat University*, 12(1), 1-16. (in Thai)
- Tahe, H., Ya, A., Mana, H., Mana, M. & Arong, M. (2012). *Masjids and Community Administration in Islamic Perspectives: Case study Kokpayom Community, Tombon Kokkian, Muang District, Narativas Province*. Research report. Yala: Yala Rajabhat University. (in Thai)
- Working Committee for Peace Development Network in Border Provinces Areas. (n.d.). *Policy Propositions for Border Southern Areas Development*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute. (in Thai)